DİL ARAŞTIRMALARI
Journal of Language Studies
Yıl/Year: 20, **Dönem**/Period: 2026-Bahar/Spring, **Sayı**/Number: 38
ISSN 1307-7821 | **e-ISSN** 2757-8003

ARAŞTIRMA MAKALESİ
Research Article

Türkçe Küçük Cümleciklerde Olumsuzluk

Negation in Turkish Small Clauses

Melih Kuktaş
Öğr. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ana Bilim Dalı, Eskişehir/Türkiye
e-posta melihkuktas@gmail.com
orcid 0000-0003-2775-5369
doi 10.54316/dilarastirmalari.1791738

Atıf
Citation
Kuktaş, Melih (2026). Türkçe Küçük Cümleciklerde Olumsuzluk. *Dil Araştırmaları,* 38: 281-300.

Başvuru
Submitted
26.09.2025

Revizyon
Revised
07.11.2025

Kabul
Accepted
05.12.2025

Çevrimiçi Yayın
Published Online
05.05.2026

*Bu makale Prof. Dr. Emine Yılmaz danışmanlığında yürütülen "Eski Anadolu Türkçesinde Küçük Cümlecikler" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Küçük cümlecikler, herhangi bir çekimli eylem içermeden özne-yüklem ilişkisi kurabilen bağımlı yan cümle yapılarıdır. Tam cümleler gibi çekimli eylem almak yerine çekimsiz eylemleri de içerebilirler. Küçük cümleciklerde olumsuzluk küçük cümlecik içinde ve ana cümleye bağlı ana yüklemde farklı şekilde işaretlenebilir. Küçük cümlecikler birçok dilde olumsuzluk ifade edebilirler. Türkçede ve tarihsel Türk yazı dillerinde eski Türkçeden itibaren küçük cümleciklerin olumsuz olduğu örnekler bulunmaktadır. Türkçe küçük cümleciklerde olumsuzluk, olumsuzluk işaretleyicileri ve olumsuzluk sözcükleriyle oluşmaktadır. Küçük cümleciklerde olumsuzlama ana cümle eylemine göre ve küçük cümlecik yüklemine göre fark göstermektedir. Bu yazıda küçük cümlecik yükleminin türünün ad veya sıfat olduğu durumlar bir başlık alıntıda ele alınmıştır. Küçük cümlecik yükleminin çekimsiz eylem olduğu durumlar da farklı başlık altında ele alınmıştır. Ana cümle yüklemi ve küçük cümlecik yükleminin durumuna göre olumsuzluğun anlamı ile olumsuzlama yolları fark göstermektedir.
Anahtar Kelimeler: Küçük cümlecik kuramı, olumsuzluk, sözdizimi.

ABSTRACT

Small clauses are dependent subordinate clause structures that can establish a subject–predicate relation without containing a finite verb. Instead of taking a finite verb like full clauses, they may also include non-finite verbs. In small clauses, negation can be marked differently within the small clause itself and on the main predicate of the matrix clause. Small clauses can express negation in many languages. In Turkish and in historical Turkic

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve makalede intihal bulunmadığı teyit edilmiştir.
This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to be free of plagiarism.

written languages, examples of negative small clauses have been attested since Old Turkic. In Turkish small clauses, negation is formed by means of negation markers and negative words. Negation in small clauses differs depending on the main predicate of the matrix clause and on the predicate of the small clause. In this study, the cases where the small clause predicate is a noun or an adjective are discussed under one heading. The cases where the small clause predicate is a non-finite verb are addressed under a different heading. Depending on the status of the main predicate and the small clause predicate, both the meaning of negation and the ways of expressing negation differ.
Keywords: Small clause theory, negation, syntax.

EXTENDED ABSTRACT

Small clauses are dependent subordinate clause structures that can establish an copular relationship without any inflected verb. They are found in languages around the world. Research on Turkic languages and Turkish does not contain a rich literature on small clauses. Examples of small clauses in English and Turkish can be illustrated as follows:

(1) I consider [John a fool].
(2) Ben [Hasan'ı çalışkan] sandım.
"I consider Hasan hardworking"

In sentence (1) above, the phrases *John* and *a fool* establish an copular relationship of being between themselves. This structure establishes a "relationship of being" without taking a verb. The same situation is found in the Turkish sentence numbered (2). The copular relationship between "Hasan" and the phrase "çalışkan" is established without the use of any 'to be' verb. Therefore, there are small clauses in both Turkish and English.

The term "negation" is expressed in Turkish as "negating the semantic proposition". At the level of the main clause, it is generally examined under three categories: negation in sentences with a verb predicate is expressed with the negative marker *-mA*, while negation in sentences with a noun or adjective predicate is expressed with the negative marker 'değil'. There is also the word "YOK" as an existential negation marker. Recent studies on negation in Turkish also include different categorisations for expressions indicating negation:

Negation markers: *-mA, -sXz, yok, değil, ne…ne (de)*
Negation qualifiers: *hiç*
Negation words: *Hiç, asla, katiyyen, pek, o kadar, hayır*
Negation operators (syntactic elements): *Kimse, hiç kimse, hiçbir kimse, hiçbiri, hiçbir … (…/şey / zaman / yer)*

In Turkish, negation in small clauses is expressed using the negative marker *-mA*, relative to the main clause predicate. In the example below, the verb *san-* (consider) takes the negative marker *-mA*, which negates the small clause:

(3) [Kimseyi içi boş] san**ma**dım.
"I never considered anyone to be shallow."

If negation occurs at the level of the main clause in small clauses, only the main clause verb must take the *-mA* negation marker. When the subordinate clause verb takes the negation marker, negation can be reinforced with negative words such as "hiç, asla, katiyen". In sentence (4) below, the copular relationship between you and happy is negative. This is achieved by the *–mA* suffix added to the verb 'görmek-see". Furthermore, this negation is reinforced with the negative words "asla, hiç, hiçbir zaman":

(4)	[Sen-i	asla/hiç/hiçbir zaman	mutlu] görmedim.
	[You-ACC	NEG	happy] gör-NEG-PAST.1SP
	"I have never seen you happy."		

In Turkish, negation in small clauses is also done within the small clause. When the predicate of the small clause is a verb, it is considered a small clause in the literature. In sentence (5)

below, the matrix *verbs* san- and *farz et-* ("consider") form a small clause. However, the negation appears within the small clause.

(5) [Hasan'ı okula gitmedi] sandım / farz ettim.
Hasan-ACC school-DAT go-NEG.PAST.3SP consider-PAST.1SP
"I thought [Hasan didn't go to school]"

In Turkish small clauses, there are instances where both the matrix verb and the verb within the small clause are negated. Such examples have been included in certain grammar studies and textbooks. However, these uses are not considered grammatical. Sentence (6) illustrates this case and cannot be regarded as grammatical.

(6) *[Hasan'ı okul-a git-medi] san-madım.
Hasan-ACC school-DAT go-NEG.PAST.3SP consider NEG.PAST.1SP
"I didn't think Hasan didn't go to school."

When the predicate of a small clause is a noun or an adjective, negation can be expressed in three different ways. These can be classified as negation formed with değil, negation formed with the suffix *-sXz*, and negation expressed by the existential negator *yok*. Negation with değil in small clauses is exemplified in sentence (7) as follows:

(7) Ahmet [Hasan'ı hasta değil] sandı.
Ahmet [Hasan-ACC sick NEG] consider-PAST.3SP
"Ahmet thought Hasan was not sick."

The example in which the predicate of the small clause bears the suffix *-sXz* is given in sentence (8):

(8) [Yemeği tuz-suz] zannettim.
[food-ACC salt-NEG] consider-PAST.1SP
"I thought the food was unsalted."

The use of the existential negator *yok* as the predicate of a small clause renders the small clause negative. This is exemplified in sentence (9):

(9) Hasan [sen-i okulda yoksun] zannetmiş.
Hasan [you-ACC okul-LOC.2SP] consider-EVID.3SP
"Hasan thought [you were absent from school]."

In addition, in cases where the predicate of the small clause is an adjective, the prefix *bi-*, borrowed from Persian, may also serve to form a negative small clause. An instance of this usage is provided in sentence (10):

(10) [Ahmet'i hastane-de bi-çare] gördüm.
[Ahmet-ACC hospital-LOC NEG-help] see-PAST.1SP
"I saw Ahmed helpless in the hospital."

As observed, in Turkish small clauses, negation can occur both at the level of the matrix clause and within the small clause. At the matrix clause level, negation is marked by the suffix *-mA*. Within the small clause, if the predicate is a verb, negation is likewise expressed with *-mA*. When the predicate of the small clause is a noun or an adjective, however, negation is realized through different strategies. These can be classified as negation with the particle *değil*, negation with the suffix *-sXz*, and negation with the existential negative element *yok*. In addition, it is observed that the prefix *bi-*, borrowed from Persian, also plays a role in the negation of small clauses. Nevertheless, for negation to be interpreted as full propositional negation, it is the matrix clause that must bear the negation marker. Negation expressed solely within the small clause does not yield a negative interpretation at the level of the matrix proposition. In conclusion, small clauses in Turkish may contain markers of negation; however, it is the negation marker *-mA* on the verb of the matrix clause that plays the decisive role in negating the main proposition.

0. Giriş

Sözdizimi araştırmalarında önemli bir inceleme yöntemi olan küçük cümlecik kuramı [small clause theory] [bundan sonra KC] Türkiye'de yeni araştırılmaya

çalışılan bir alandır. Türkçe üzerine yapılmış klasik dilbilgisi yayınlarında KC terimi neredeyse hiç kullanılmaz. Genellikle birleşik cümlelerde iç içe girişik cümle başlığı altında incelenen KC örnekleri bu araştırmanın ana konusu olacak ve olumsuzluğun KC'lerde nasıl oluştuğu ele alınacaktır. Bu çalışma Türkiye Türkçesi ile sınırlandırılmıştır. Ancak anlaşılır olmak bakımından ve KC yapılarının sadece Türkiye Türkçesinde olmadığını göstermek bakımından yer yer Eski Türkçeden ve Eski Anadolu Türkçesinden örneklere de değinilmiştir.

Bu araştırmada Türkçede Nuh Doğan (2018) tarafından kullanılan *küçük cümlecik* terimi tercih edilmiştir. Türkiye'deki Türkologlar tarafından Türkçe üzerine yapılan sözdizimi yayınlarında KC'ler genellikle *iç içe girişik cümle* başlığı altında incelenmiştir (bk. Ergin, 2013: 404, 406). Çalışmada KC örneklerine yer verilmiştir. Ayrıca yine eski bir çalışma sayılan Hikmet Dizdaroğlu'nun *Tümce Bilgisi* adlı eseri de KC'lere yer vermiştir. Söz konusu eserde KC terimi kullanılmaksızın bir cümlede belirtlili nesne ve belirtisiz nesnenin birlikte kullanıldığına dikkat çekilmiştir.[1] Bu yapılar KC'dir (1976: 93-94).

Ergin'in dilbilgisi yayınındaki cümle sınıflandırması anlayışını devam ettiren başka bir çalışma olarak Rasim Şimşek (1987) verilebilir. Bu çalışmada Şimşek (1987: 277) *bileşik tümce* başlığı altında yer alan *kaynaşık tümce* içinde KC'lere yer vermiştir. Ancak KC örnekleri Şimşek'te yanlış kullanım olarak geçmektedir. Oysaki dilde doğruluğu ya da yanlışlığı belirleyen akademi değil, doğrudan ana dili konuşurudur. Söz konusu örnekler aşağıdadır:

(1a) Onu büyük bir romancı olacak / sanırdım

(1b) O büyük bir romancı olacak sanırdım

Yukarıdaki örneklerden 1a Şimşek'e göre yanlış kullanım olarak nitelendirilir. Doğru kullanım ise 1b'de verilmiştir. Bu çalışmaya göre Şimşek'in görüşü doğru değildir. Her iki kullanım da mümkündür. İkinci kullanım aşağıda detaylı değinilecek olan eylem yüklemli KC'dir. Ana cümle eylemi *san-* fiili yardımcı cümlenin öznesini ana cümle nesnesi konumuna yükseltmiştir. Böylece KC oluşumu gerçekleşmiştir. Bu araştırmada kullanılan KC tespit etme yöntemi bu şekildedir: Bir birleşik cümlede ara cümle öznesi ana cümlenin nesnesi konumuna yükseliyorsa ve ayrıca çift nesne isteyen yüklem varsa orada KC aranmalıdır. Yukarıdaki yapıları KC kuramına göre ele alınırsa O büyük bir romancı olacak sanırdım yapısındaki *O* öznesi 1a'da ana cümle eyleminin nesnesi konumuna yükseldiği için *onu büyük bir romancı olacak* yapısı eylem yüklemli KC kabul edilecektir. Batıdaki çalışmalarda kuramsal temel daha iyi anlaşılacağından batı dillerine ailt çalışmalar bir sonraki bölümde verilmiştir.

Bu araştırmada KC'lerde olumsuzluk alınacaktır. KC'lerde olumsuzluk eski Türkçeden beri bulunmaktadır. Kronoji göz önüne alınarak burada tarihî Türk

---

[1] (1) O, [toprağı altın] yaptı.
(2) [Onu başkan] seçtik.
Dizdaroğlu (1976: 93-94) Türkçede çift nesne alan fiillere çalışmasında yer vermiştir. Yukarıdaki *yap-* ve *seç-* eylemleri çift nesne isteyen eylemlerdir. Söz konusu eylemler KC oluşturmaktadır. Ancak Dizdaroğlu KC terimine yer vermemiştir.

yazı dillerinden ve Türkiye Türkçesinden örnek olumsuz KC yapıları verilmiştir. Budist Türk çevresi metinlerinde olumsuzluk ve yokluk şekilleri üzerine çalışan Ağca'nın (2010: 77) verdiği örnek KC çalışmaları için dikkat çekicidir. Söz konusu örnek KC'lerin Eski Türkçede yer alan en eski hâli olup olumsuzluk işaretleyicisi içermesi bakımından önemlidir (MaitrHami 20, 203v 19 2-6'dan Ağca 2010: 77):

(2) [Yok-ug bar] [bar-ag yok] tip ti-di.miz [EU]
[Yok-BEL var] [var-BEL yok] ALTS söyle-GEÇ.1ÇK
"Yok olanı var, var olanı yok diye söyledik."

Yukarıdaki örnek varoluşsal olumsuzluk içeren KC'lerin Türk dilindeki en eski görünümlerinden biridir.

KC'lerin EAT'de de ana cümle eylemi ile olumsuzlandığı görülür:

(3a) Ṣaḳın [emmāre mār-ı-n mūr] ṣan**ma**
Sakın [kötülük yılan-İYE.3TK-ZN-BEL] san-OLZ.EMR.2TK
"Sakın emmareyi bir yılan gibi tehlikeli veya küçük bir karınca gibi önemsiz sanma."
(15. yy. Tuhfetü'l-uşşâk Mesnevi – 8) [LD]

(3b) Ṣaḳın [nārını anuñ nūr] ṣan**ma**
Sakın [ateş-İYE.3TK-ZN-BEL o-İLG] san-OLZ.EMR2TK
"Sakın onun ateşini nur olarak düşünme."
(15. yy. Tuhfetü'l-uşşâk Mesnevi – 8) [LD]

3a ve 3b'deki örnekler LD'den taranmıştır. Şiir dili olması bakımından cümlenin sözdiziminde farklılıklar görülebilir. Ancak buna rağmen yukarıda KC'nin var olduğu ifade edilebilir. Türkiye Türkçesinden örnek olarak aşağıdaki yapılar verilebilir;

(4a) Ben [Hasan'ı okulda] san**ma**dım.

(4b) Ben [Hasan'ı okulda **değil**] sandım.

1. Küçük Cümlecik

KC çekimli eylem olmadan özne - yüklem ilişkisi kurabilen cümle yapılarıdır. Tam cümlelerin aksine KC'ler çekimsiz eylemleri içerebilirler. KC'ler aşağıdaki gibi gösterilmektedir: E AÖ XÖ (Cardinaletti ve Guasti 1995: 2)

(5a)	I consider	[John a fool] (İng.)
	Ben düşünürüm	[John bir aptal]
	"Ben John'u aptal olarak düşünüyorum."	

Yukarıdaki yapı İngilizcedeki sözdizimi sırası parametresidir. *I consider John a fool* "Ben John'u aptal olarak düşünüyorum." cümlesindeki *John a fool* ad öbeği + x öbeği kısmını gösterir ve herhangi bir eylem almadan aralarında *olma ilişkisi*

[copular relationship] bulunmaktadır (bk. Aart 1992:189). Türkçede bu parametre genellikle AÖ XÖ E şeklindedir:

(5b)	Ben [Meral-i hasta]	sanıyordum
	Ben [Meral-BEL hasta]	san-GEÇ.1TK
		(Göksel ve Kerslake 2005: 340)

Yukarıdaki örnekte *sanıyordum* ana cümle eylemidir. Ana cümle eylemi sağdadır. Solda ise *Meral'i hasta* öbeği bulunmaktadır. *Meral'i hasta* KC'dir. Ana cümle eyleminin solunda yer alan *Meral* ad öbeği ve *hasta* sıfat öbeği arasında olma ilişkisi herhangi bir çekimli eylem içermeden kurulduğu için burada KC vardır.

KC yüklemlerinin sözcüksel kategorisi, Cardinalletti ve Teresa Guasti (1995: 5-7) tarafından şu şekilde sınıflandırılmaktadır; 1. Yüklemi eylem [verbal] olan KC'ler. 2. Yüklemi ad [nominal] olan KC'ler 3. Yüklemi sıfat [adjective] olan KC'ler 4. Yüklemi ilgeç [preposition] olan KC'ler. Bu sınıflandırma yöntemini uygulayarak Türk dillerindeki KC tipolojisi, Aydemir (2021) tarafından çalışılmıştır. Cardinaletti ve Terasa Guasti'nin (1995) çalışmasındaki yöntem Türkçe üzerinden şu şekilde örneklendirilebilir:

(6a) Ben [Hasan'ı okula **gidiyor**] sandım (Yüklemi eylem olan KC)

(6b) Ben [Hasan'ı **zeki**] zannediyordum (Yüklemi sıfat olan KC)

(6c) Ben [Hasan'ı **üniversite öğrencisi**] sandım (Yüklemi ad olan KC)

Yüklemi ilgeçten oluşan KC'ler ile Türkçede yüklemi ad durum ekleriyle işaretlenen KC örnekleri bulunmaktadır. Bunlar Batı dilleri üzerine yapılan KC çalışmalarında sadece yüklemi ilgeç [preposition] olan KC'ler şeklinde tek başlık altında verilmiştir. Ancak Türkçede bunlar ayrı başlıklar halinde incelenebilir. Bilindiği üzere Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Adların bulunma, ayrılma, yönelme, belirtme gibi durumları Türkçede preposition yerine bir ek ile yapılmaktadır. Batı'da yapılan sözdizimi çalışmalarında adların durumu incelenirken *preposition* yani ilgeç yapıları gösterilir. Bu çalışmanın konusu olumsuzluk olduğu için bu konu hakkında detaylı inceleme yapılmayacaktır. Sadece Türkçede ad durumu ekinden oluşan KC'ler ve Türkçede ilgeç yükleminden oluşan KC'ler şeklinde ayrı bir sınıflandırma Türkçe için daha uygun olacaktır. Göksel ve Kerslake'in (2005) yayınında yüklemi ad durum ekinden oluşan KC yüklemleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir. Ayrıca 7d'de gösterildiği gibi yüklemi ilgeçten oluşan örnekler de bulunmaktadır. Buna göre Türkçe için en uygun KC sınıflandırması; Yüklemi eylemden oluşan, yüklemi ad/sıfat olan, yüklemi ad durum ekinden oluşan ve yüklemi ilgeçten oluşan KC şeklinde olabilir. Göksel ve Kerslake'de (2005) yüklemi ilgeçten oluşan örnekler yer almamaktadır:

(7a) Beni [Hasan'ı ev**de]** biliyordum.

(7b) Ben [Hasan'ı onlar**dan]** sandım.

(7c) Ben [bu kalemi Hasan'**ın]** sandım.

(7d) Ben [bu kız-ı Hasan'**la]** sandım ama o Ahmet'le birlikteymiş.

7a'daki örnek yüklemi bulunma durum eki içeren, 3b'deki örnek ayrılma durumu içeren ve 7c'deki örnek ilgi durumu içeren KC yüklemleridir. 7d'de ise yüklemi ilgeç içeren bir örnek bulunmaktadır. (7d)'deki örnekte *kız* öznesinin *Hasan* ile birlikte olduğu bir ilgeç ile örtük şekilde ifade edilir. Burada örtük olma ilişkisi koşulu sağlandığından KC vardır. Bu örnekler anadili konuşurları [native speakers] tarafından doğru kabul edilmiş örneklerdir. KC yükleminin belirtme eki alması durumu aldığı durumlara ilişkin literatürde bilgi yoktur ancak Türkçe için derin yapı göz önüne alınarak KC yükleminin belirtme eki aldığı durum şu şekilde gösterilebilir:

(8a) Sen tükenmez kalemi mi istemiştin? / Ben [kurşun kalemi (istedin)] sandım.

(8b)	Ben	[kurşun kalem-i (istedin)]	sandım
	BEN	[kurşun kalem-BEL (DY)]	san-GEÇ.1TK

Ayrıca literatürde sadece Doğan'ın (2015: 933) çalışmasında tespit edilen aşağıdaki örnek KC yükleminin yönelme durumu ile kullanımına örnektir:

(9) Çocuk mektubu bana zannetti

Altasıralayıcıların KC kurma işlevi çağdaş Türk dilleri üzerinden Aydemir (2020) tarafından gösterilmiştir. *diye* üzerine yazılan bir yüksek lisans tezinde de Türkçede *diye* altasıralayıcısının KC kurma işlevinden bahsedilmiştir:

(10)	Ahmet	[ödev-i bitir-di-m]	diye düşünüyor.
	Ahmet	[ödev-BEL bitir-GEÇ.1TK]	ALTS düşün-ŞİM.3TK

Yukarıda ayraç içindeki bağımlı cümlenin öznesinin *diye* yükleminin ayrıştırılmış [decomposed] *de-y-e* durumundan dolayı ara cümledeki özneyi nesne konumuna yükselmiş ve böylece KC oluşmuştur (Yıldırım Gündoğdu 2017: 127).

Türkçe üzerine KC alanında *Resultatives in Turkish* [Türkçede Sonuçsallar] (Meral, 2005) başlıklı yazı ve Gürkan'ın (2019, 2021) betimsel ve sonuçsal yapıları ele aldığı iki yazı Türkçe *KC* ve *ikincil yüklem*[2] çalışmaları için önemlidir. Ayrıca bu alanda yapılmış Küçüksakarya'nın *Türkçede Küçük Tümceler* (2024a) başlıklı doktora teziyle Küçüksakarya ve Murat Özgen'in *Türkçede Sonuç Bildiren Küçük Tümceler* (2024b) başlıklı makalesi Türkçede KC'ler üzerine yapılmış en son yayınlardandır.

[1] İkincil yüklem kuramı KC kuramının karşıtı bir kuramdır. Özne betimlemeli ve nesne betimlemeli olarak ikiye ayrılır. Aşağıdaki örneklerde *keyifsiz* kelimesi birinci cümlede eylemi değil özneyi niteleyen ikincil yüklemdir. İkinci cümlede de *çok güzel* öbeği *kitap* nesnesini betimler. Bunlar zarf gibi görünürler ancak zarf değillerdir. Burada ikincil yüklem vardır:

Çayı **keyifsiz** içti. [özne betimlemeli]

Kitabı **çok güzel** buldum [nesne betimlemeli ikincil yüklem] (Bk. Schroder 1999: 80-81; Gürkan 2019; Gürkan 2021).

2. Olumsuzluk

Dilbilim Sözlüğünde *olumsuzluk* [negative / negation] madde başında verilerek cümlede yadsımayı ifade eden yapı ya da süreç şeklinde tanımlanarak Türkçede cümle düzeyinde 3 ayrı olumsuzluk belirten biçim olduğu ifade edilmektedir:

i. Yüklemi eylem olan cümlelere *-mA* eklenmesi: Bugün erken kalkmayacağım

ii. Yüklemi ad olan cümlelere *değil* eklenmesi: O adam avukat değil.

iii. *Yok* kelimesinin kullanımı: Burada iskemle yok (İmer vd. 2011 197).

Türkçede olumsuzluğu çalışan Müberra Seydi (2021) olumsuzluğu işlevsel olarak ele almıştır. Söz konusu çalışmada olumsuzluk unsurları şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Olumsuzluk işaretleyicileri: *-mA, -sXz, yok, değil, ne…ne (de)* (Seydi 2021: 66-112)

Olumsuzluk niteleyicileri: *hiç* (Seydi 2021: 112)

Olumsuzluk sözcükleri: *Hiç, asla, katiyyen, pek, o kadar, hayır* (Seydi 2021: 115-147)

Olumsuzluk işlemcileri (sentaktik ögeler): *Kimse, hiç kimse, hiçbir kimse, hiçbiri, hiçbir … (…/şey / zaman / yer)* (Seydi 2021: 149-163).

Halaççada olumsuzluk örneklerini inceleyen Hasan Güzel (2023: 335, 341, 342) söz konusu yazısında olumsuzluğu üç kategoride incelemiştir. 1. tümcesel olumsuzluk, 2. morfolojik olumsuzluk 3. sözcüksel olumsuzluk. Ancak tümcesel olumsuzluk daha çok ana cümle yükleminin olumsuz olduğu durumlar şeklinde gösterilmiştir.

Cümlesel olumsuzlama işlevi bir cümleyi olumsuz yapmaya yarayan biçimsözdizimsel bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Cümlesel olumsuzlama ile kastedilen, standart olumsuzlamadır. Standart olumsuzlama genellikle eylem içeren bildirme cümlelerini olumsuz yapmaktadır (Miestamo 2005: 3).

Miestamo standart olumsuzluğun 4 farklı yolla kodlandığını belirtir: Bu yollar; olumsuzluk parçacıklarıyla, olumsuzluk ekleriyle, olumsuz eylemlerle / yardımcı eylemlerle, olumsuz adlarla olmaktadır (bk. Miastamo 2005:21; Aydemir 2024: 54). Miastamo'nun çalışmasından hareketle Aydemir (2024: 63), Tuvacadaki olumsuzluk tipolojisini ortaya koymaya çalışmıştır. Söz konusu yazıda standart olumsuzluk ve standart olmayan olumsuzluk şeklinde bir sınıflandırmaya gidilerek standart olumsuzluğa yüklemi eylem olan cümleler alınmıştır. Standart olmayan olumsuzluğa ise yüklemi ad olan cümleleri alınmıştır. Ayrıca yazıda Aydemir (2024: 63), Tuvacada olumsuzluğun üç şekilde yapıldığını belirtmektedir; eklerle yapılan olumsuzluk (örn. *kel-be-di* 'gelmedi'), olumsuzluk parçacıklarıyla (*emes~eves, čoq*) yapılan olumsuzluk (örn. *Žengem baxšï emes* 'Ablam öğretmen değil'*, Meeŋ üš oğlum čoq* 'Benim üç oğlum yok') ve Moğolcadan kopya *čada-* (< Moğ. *yada-* 'yapamamak') olumsuz yardımcı eylemi (-Vp *čada-* ekleşik eylem yapısı içinde) ile yapılan olumsuzluk (örn. *udu-p čada-*

dï ‘uyuyamadı’). Burada Moğ. kopya *yada-* olumsuz yardımcı eylemi ile yapılan olumsuzluk standart Türkçedeki olumsuzluktan farklı olması bakımından dikkat çekicidir.

Yılmaz (2024: 84) Çuvaşça olumsuzluğun genel Türkçeden (doğu Türkçesinden) farklı olduğunu ele almıştır. Olumluluk genel Türkçe ile aynı sistemde gösterilirken birinci çoğul ve ikinci çoğullarda olumsuzluğun *mar* ve *an* parçacıklarıyla ifade edildiği belirtilmiştir. İkinci ve üçüncü çoğul olumsuzluğu ifade eden *an* parçacığı eylemin öncesinden gelmektedir. Bu durum genel Türkçeden farklı olması bakımından ilgi çekicidir:

(11a)	il-e-m mar al-EMR-1TK OLZ “Almayayım”	il-e-r mar al-İST.1ÇK OLZ “Almayalım”
(11b)	an il! OLZ al- EMR.2TK OLZ “Alma!”	an il-ĭr! al-EMR.2ÇK “Almayın!”
(11c)	an il-tĭr! OLZ al-EMR.2TK OLZ “Almasın!”	an il-ççĭr! al-EMR.3ÇK “Almasınlar!”

Bu araştırmada KC’lerde olumsuzluk konusunun ele alınma sebebi literatürde daha çok ana cümle düzeyinde olumsuzlukların üzerinde durulmuş olmasıdır. İç cümlelerdeki olumsuzluk yapıları hakkında literatürde çok az sayıda çalışma olması sebebiyle, alandaki boşluğu gidermek adına böyle bir çalışma hazırlanmıştır. Bu araştırmada kullanılan sınıflandırma; *ana cümle eylemiyle yapılan olumsuzluk*, *KC’lerde eylem yüklemiyle yapılan olumsuzluk* ve *KC’lerde ad ve sıfat yüklemiyle yapılan olumsuzluk* şeklindedir.

3. KC’lerde Olumsuzluk

KC’lerde olumsuzluk Cardinaletti ve Guasti (1993) tarafından İtalyanca ve Fransızca özelinde karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu dillerde KC düzeyinde olumsuzluk, olumsuzluk zarfları kullanılarak yapılmaktadır:

(12a) Ritengo [Gianni non più contento del suo lavaro.] (İt.)
Düşünürüm [Gianni OLZ fazla mutlu TAN onun işinden]
“Gianni’nin artık işinde mutlu olmadığını düşünüyorum.”

(12b) Ritengo [Gianni non ancora ideneo per quel compito]. (İt.)
Buluyorum [Gianni OLZ henüz uygun için o görev]

(12c) Je considère [Jean **pas** prêt pour son examen]. (Fr.)
Ben düşünüyorum [Jean OLZ hazır için sınav]
“Jean'ın sınavı için hazır olmadığını düşünüyorum.”

Birinci örneğe göre *Gianni* KC öznesi, *non più contento del suo lavaro* "artık işinden memnun değil" ise KC yüklemidir. KC yüklemi bir zarf öbeği tarafından nitelenen sıfat öbeğidir. İkinci örnekte de *Gianni* KC'nin öznesi olup *non ancora ideneo per quel compito* "o görev için henüz uygun değil" anlamına gelen KC yüklemidir. Üçüncü örnekte de Fransızca KC bulunmaktadır (Cardinaletti ve Guasti 1993: 8-9). İtalyanca *non* olumsuzluk işaretleyicisinin dengi olan Fransızca *ne* olumsuzluk işaretleyicisi Fransızcada KC kuramaz:

(13) *Je considère Jean ne prêt pour son examen. (Fr.)
*"Jean'in sınava hazır olmadığını düşünüyorum"

Fransızcadan alınan örnek dilbilgisel değildir. Yani *ne* Fransızcada KC içinde kullanılamaz (Cardinaletti ve Guasti 1993: 7).

KC yükleminin ad ve sıfat olduğu örnekler de göz önüne alındığında yüklemi ad olan KC'ler ve yüklemi sıfat olan KC'ler şeklinde bir ayrıma gidilecektir. Yüklemi ad olan KC'lerde olumsuzluk *değil* ile sağlanırken *yüklemi sıfat olan KC'lerde* morfolojik olumsuzlama yöntemi olarak *–sIz* eki kullanıldığı tespit edilmiştir.

Göksel ve Kerslake (2005: 271-272) KC'lerde olumsuzluk yapmanın mümkün olduğunu ancak bunun ya ana cümle eyleminde yer alan olumsuzluk ekiyle ya da sadece KC'nin eylem yüklemi olduğu durumlarda söz konusu eyleme gelen olumsuzluk ekiyle yapılabileceğini söyler. KC'lerin olumsuzluk yapımına ilişkin daha önce yazdığımız şu örnekleri verir:

(14a)	[Zeki'yi Fransızca konuşuyor]	addet-mi-yor-lar.
	[Zeki-BEL Fransızca konuş-ŞİM.3TK]	addet-OLZ-ŞİM.3ÇK
(14b)	[Zeki'yi Fransızca konuş-mu-yor]	addediyorlar.
	[Zeki-BEL Fransızca konuş-OLZ-ŞİM-3TK]	addet-ŞİM.3ÇK

Göksel ve Kerslake'in (2005: 271) verdiği örnekler KC'dir. 14a ve 14b'deki cümleler yakın gibi dursalar da anlamca farklıdır. Bize göre bu iki örnek KC'lerde olumsuzluk yapımında ayrı başlıklar altında olmalıdır. Çünkü 14a'da yer alan "Zeki'nin Fransızca konuştuğunu kabul etmemek" ile 9b'de yer alan "Zeki'nin Fransızca konuşmadığını kabul etmek" semantik açıdan çok farklıdır. Bu yüzden bu yazıda ana cümle eylemine göre olumsuzluk ve KC eylemine göre olumsuzluk ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Aşağıda 15a ve 15b'de yer alan KC'lerin eylem düzeyinde olumsuzlandığı görülmektedir. Göksel ve Kerslake (2005: 272) *bil-* eyleminin ana cümle eylemi olduğu örneklerde kendisinin olumsuzluk eki alamayacağını, kendisine bağlı olan KC eyleminin olumsuzluk eki alabileceğini belirtir:

(15a)	[Nuran'ı	daha	ehliyet-i-n-i	al-**ma-**dı]	bil-iyordu-m.
	[Nuran-BEL	daha	ehliyet-İYE.3TK-ZN-BEL	al-OLZ-GEÇ.3TK]	bil-GEÇ.1TK
(15b)	*[Nuran'ı	daha	ehliyet-i-n-i	al-dı]	bil-**mi-**yordu-m.
	*[Nuran-BEL	daha	ehliyet-İYİ.3TK-ZN-BEL	al-GEÇ.3TK]	bil-OLZ-GEÇ1TK.

10a'daki örnek dilbilgisel olarak uygun kullanımken 10b'deki örnek dilbilgisel olarak uygun değildir. *bil-* eylemi KC'den sonra gelirse ve KC *bil-* ana cümle eylemine bağlıyla olumsuzluk yapımında kendi üzerine asla olumsuzluk eki alamaz. Bu durumlarda *olumsuzluk* KC üzerinde olmalıdır.

3.1. Ana Cümle Eylemi ile Yapılan Olumsuzluk

Ana cümle eylemi ile KC'yi olumsuzlama, olumsuzluk işaretleyicisi *–mA* ile yapılmaktadır. Olumsuzluk sözcükleri, olumsuzluk nitelemeleri ve olumsuzluk işlemcileri ile ana cümle eylemi olumsuzluk bakımından pekiştirilebilir. Aşağıda bunlar sıra sıra ele alınmıştır.

KC'lerin bağlı olduğu üst eylemde olumsuzluk genelde standart olumsuzluk ile yapılmaktadır. Yani üst eylem *–mA* olumsuzluk işaretleyicisini alır. Üst cümle ile yapılan olumsuzluklar cümlesel olumsuzluklardır.

(16a)	[Hasan'ı	okul-a	git-ti]	san**ma**dım
	Hasan-BEL	okul-YÖN	git-GEÇ.3TK	san-OLZ-GEÇ.1TK

(16b)	[Kimseyi	içi boş]	san**ma**dım.
	[Kimse-BEL	iç-İYE.3TK boş]	san-OLZ-GEÇ.1TK
			(e-ES: 05.07.2025)

(16c)	[Hasan'ı	okul-a git-ti]	diye	düşün**me**dim
	[Hasan-BEL	okul-YÖN git-GEÇ.3TK]	ALTS	düşün-OLZ-GEÇ.1TK

Yukarıda Türkiye Türkçesinden alınan örneklerde *san-* üst eyleminin istemi sonucu, ara cümle öznesi *Hasan* ad öbeği, üst eylemin nesnesi konumuna yükselmiştir. Yani *Hasan* özneden nesneye yükseltme[3] geçirmiştir. Dolayısıyla burada KC vardır. İkinci cümlede de aynı durum söz konusudur. Üçüncü cümlede ise *diye* altasıralayıcısı etkisiyle bir özneden nesneye yükseltme durumu görülür.

Türkçede ad yüklemli KC'ler *asla, hiç, hiçbir zaman* gibi olumsuzluk işaretleyicileri ile kullanılırsa ana cümle eylemi mutlaka olumsuzluk morfemi *–mA* ile yetkilendirilir. Bu bakımdan batı dillerinden farklıdır:

(17a)	[Seni	*asla/hiç/hiçbir zaman*	mutlu]	görmedim.
	[sen-BEL	OLZ	mutlu]	gör-OLZ-GEÇ.1TK

(17b) [Onu *asla / hiç / hiçbir zaman* hasta] düşün**me**dim.

[2] Özneden nesneye yükseltme kuramı, ana cümle eyleminin ara cümlede özne konumunda olan bir ögeyi ana cümlenin nesnesi konumuna yükseltmesidir. Üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada ara cümle doğrudan aktarılır. İkinci aşamada ara cümlenin öznesi ana cümlenin nesnesi konumuna yükselir, üçüncü aşamada ise ara cümlenin eylemi ana cümlenin ögesi konumuna böylece cümle düzeyinde yükselme gerçekleşir:

Öğrenciler ben öğretmenim zannetti.
Öğrenciler beni öğretmenim zannetti.
Öğrenciler beni öğretmen zannetti (Doğan 2015: 929-932).

Yukarıdaki örneklerdeki ana cümle eylemi olumlu olursa dilbilgisel olarak yanlış bir kullanım olacaktır:

(18) *[Hasan'ı *asla* evde] sandım / düşündüm / gördüm

Ancak olumsuzluk işaretleyicisi *ne…..ne (de)* ile olan kullanımlarda KC'nin bağlı olduğu ana cümle eylemi hem olumsuzluk morfemi *–mA* alabilir hem de olumsuzluk morfem almadan da kullanılabilir. Örneğin;

(19a) [Hasan'ı *ne* yakın bir dost ne de yoldaş] sandım.

(19b) [Hasan'ı *ne* yakın bir dost ne de yoldaş] san**ma**dım.

(19c) [Seni *ne* evde *ne de* dışarıda] gördüm.

(19d) [Seni *ne* evde *ne de* dışarıda] gör**me**dim.

19a ve 19b'deki kullanımlar aynı anlamdadır. Söz konusu *san-* ana cümle eyleminin *olgusal olmayan önvarsayım işaretleyicisi* [nonfactive presuppositon] olarak kullanımından dolayı olumsuzluk işaretleyicisi *ne … ne (de)* yapıları iki cümleyi de "Hasan yakın bir dost ya da yoldaş değildi." anlamında verir. Aynı durum 14c ve 14d'de de vardır. *Ne.. ne (de)* yapısı *san-* ve *gör-* gibi mental eylemleri olumsuzluk yönünde pekiştirir. Olgusal olmayan önvarsayım işaretleyicileri *düşün-, hayal et-, farz et-* vb. eylemlerdir. Söz konusu eylemler KC'de yer alan durumun var olmadığını, o şekilde zannedildiğini, aksi bir durum olduğunu, yani olumsuzluğu gösterir. Özetle burada olumsuzluk anlamı eylemden dolayıdır (Hirik, 2023: 109-110). Literatürde önvarsayım işaretleyicileri üzerine çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda önvarsayım işaretleyicilerinin KC kurma durumu daha önce ele alınmamıştır. Bu, başka bir çalışmanın konusu olabilir. Önvarsayım işaretleyicileri için Hirik'in (2023, 2024) çalışmalarına bakılabilir.

Varoluşsal yokluk ifadesi de ad yüklemli KC'de kullanılır ancak ana cümle eylemi olumlu olmazsa söz konusu cümle 15b'deki gibi dilbilgisel olmayacaktır:

(20a) [Seni okulda *yok*] sandım.

(20b) *[Seni okulda *yok*] san**ma**dım.

20b'deki durum aşağıdaki bağlamda dilbilgisel olur:

(20c) Beni okulda yok mu sandın?

Hayır, [seni okulda yok] sanmadım.

Aşağıda KC bulunan örneklerde, ana cümle eylemi ile olumsuzlama yapıldığı görülmektedir. Türkiye Türkçesinde olumsuzlama içeren KC örnekleri vardır:

(21a) "Bakırköylü beni külülerden san**ma**sın diye ne dersin hemen rakı bile içmiyordum. Bir iki tek parlatıyor, arkadaşlara: -Midem berbat, fazla gitmiyeceğim, diyorum. (S.M. Alus 1944 s. 33)." (Tietze 2022:44).

Yukarıda Tietze'den (2022:44) alınan örnek, KC analizi ile aşağıdaki gibi açıklanabilir:

(21b) Bakırköylü [ben-i külüler-den] san-**ma**-sın diye ne dersin hemen rakı bile içmiyordum.
Bakırköylü [ben-BEL külü-ÇK-AYR] san-OLZ-EMR.3TK ALTS…

Yukarıdaki örnekte *beni külülerden* kısmı KC'dir. *Külüler* ve *beni* arasından örtük bir olmak ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca *külülerden* KC yüklemi kendinden sonra *biri* zamirini istemektedir. Söz konusu zamir derin yapıda bulunmaktadır:

(22) Bakırköylü [ben-i külü-lerden (biri)] san-ma-sın diye…

Bu örneğe bakarak *külülerden biri* olma durumu herhangi bir olmak eylemi kullanılmaksızın ifade edilmiştir. En son olumsuzlama ise *san-* eylemine gelen *–mA* ekiyle morfolojik düzeyde yapılmıştır.

Türkçe KC'lerde ana cümle eylemiyle olumsuzluk yapma yolları arasında olumsuzluk sözcükleri kullanma yöntemi de vardır. Ancak bu olumsuzluk sözcüklerinin kullanımı ana cümle eylemi düzeyinde olumsuzluk morfemi *–mA* ile desteklenmelidir:

(23a) [Hasan'ı *asla* / *hiç* / *katiyen* dürüst] sanmadım.
(23b) [Hasan'ı *asla* / *hiç* / *katiyen* çalışkan] bulmadım.
(23c) [Hasan'ı *asla* / *hiç* / *katiyen* hasta] düşünmedim.

Yukarıdaki örneklerde *hiç*, *asla* ve *katiyen* olumsuzluk sözcükleri görülmektedir. KC'lerin içinde yer alan bu olumsuzluk sözcükleri ana cümledeki olumsuzluğu pekiştirir. Olumsuzluk üzerine yapılan çalışmalarda *hiç*, *asla* ve *katiyen* sözcükleri olumsuzluk pekiştiricisi olarak ifade edilmektedir. Bu pekiştiricilerden *asla* ve *katiyen* sözcükleri, "güçlü olumsuzluk pekiştiricisi" olarak tanımlanır. (bk. Seydi 2021: 116, 134, 138).

KC'lerin eylem yüklemi aldığı durumlarda ana cümle eylemi olumsuzluk pekiştiricileri ile desteklenebilir. Aşağıdaki yapıda *hiç / asla / katiyen* sözcükleri olumsuzluk pekiştiricisi olarak KC'yi kuran *san-* ana cümle eylemini pekiştirirler. Ancak şekil olarak olumsuzluk pekiştiricileri KC'nin içinde görünürler:

(20a) [Hasan'ı *hiç / asla / katiyen* okula gitti] san**ma**dım. [KC yükleminin eylem olduğu durum]

3.2. KC'lerde Eylem Yüklemiyle Yapılan Olumsuzluk

Alt eylemin yani KC yükleminin eylem olduğu durumlarda yapılan olumsuzluk örneği üst eylemde *san-, zannet-, farz et-, düşün-* gibi eylemler ile devam ettiğinde olumsuzluk bir varsayım olarak öne çıkar. Eğer varsayım bildiren eylem var ise burada ana cümle düzeyinde cümlesel olumsuzlama bulunmaz:

(24a) [Hasan'ı okula git**me**di] sandım / farz ettim.
(24b) [Seni okula git**me**di] diye sandım.
(24c) [Seni eve gel**me**yecek] diye düşündüm.
(24d) [Ahmet'i bankaya git**me**miş] farz ettim.

(24e) [Bu sözü duy**ma**mışım] farz et.

24a'da aslında Hasan okula gitmiştir, 24c'de KC öznesi *sen,* ara cümlede belirtilen gelme eylemini gerçekleştirmiştir. 24d cümlesinde Ahmet bankaya gitmiştir. 24e'de ise *bu sözü* ifadesini *ben* öznesi aslında duymuştur. Yani ana cümle düzeyinde olumsuzluk bildirmemektedir. Yukarıdaki örneklerde ana cümleler birer hipotez birer varsayım düzeyinde kalmıştır. KC'lerde ifade edilen durum aslında gerçekleşmiştir. KC eylem yüklemlerinin her biri *-mA* olumsuzluk işaretleyicisiyle işaretlense bile olaylar gerçekleştiğinden bu cümleler tam bir olumsuzluk karşılayamazlar.

KC yükleminin eylem olduğu durumlarda ve KC yükleminin ad durumu ekiyle kullanıldığı durumlarda *hiç, asla* ve *katiyen* olumsuzluk pekiştiricileri kullanılabilir. Ancak bu olumsuzluk pekiştiricileri eğer KC yüklemi olumlu ise ana cümle eylemindeki olumsuzluğu pekiştirir. Aşağıda birinci örnek bu kurala uyar. Eğer KC yüklemi olumsuz ise KC içindeki *hiç, asla* gibi söz konusu pekiştiriciler KC'nin eylem yüklemindeki olumsuzluğu pekiştirir:

(25a) [Hasan'ı *hiç / asla* okula gitmedi] sandım. [KC yükleminin eylem olduğu durum]

(25b) [Hasan'ı *hiç / asla* evde] sanmadım. [KC yükleminin ad durum eki aldığı durum]

KC'lerin içinde *olumsuzluk zayıflatıcısı* (pek, o kadar) (Seydi 2021: 140, 144) kullanılabilir. Ancak böyle bir kullanımda ana cümle eylemi veya KC eylemi olumsuzluk işaretleyicisi *–mA* almalıdır aksi halde cümle olumsuzluktan tamamen çıkar:

(26a) [Hasan'ı *pek / o kadar* dersine çalıştı] sanmadım.

(26b) [Hasan'ı *pek* / *o kadar* dersine çalıştı] sandım.

(26c) [Hasan'ı *pek / o kadar* dersine çalışmadı] sandım.

Birinci cümledeki *pek* ve *o kadar* olumsuzluk sözcükleri zayıf olumsuzlama yaparken ikinci örnekte olumluluğu pekiştirdiği görülür. Üçüncü cümlede de olumsuzluk KC eylemine gelen olumsuzluk işaretleyicisiyle yapılmıştır ve söz konusu cümlede olumsuzluğun zayıfladığı görülmektedir. Dolayısıyla KC'lerde olumsuzlama için zayıf olumsuzluklar ana cümle eylemine veya KC eylemine gelen *–mA* olumsuzluk işaretleyicisiyle desteklenmelidir.

Olumsuzluk işlemcileri, Seydi (2021: 155, 160, 163) *hiç kimse*, *hiçbir kimse, hiçbiri, hiçbir ... (... şey / zaman / yer)* olarak vermiştir. Bu yapılar KC'lerde kullanılabilir:

(27a) [Ben Hasan'ı *hiçbir zaman* gelmez] sandım.

(27b) [Ben Hasan'ı *hiç kimseye* gitmez] sandım.

(27c) [Ben Hasan'ı *hiçbir şey* yapmaz] sandım.

(27d) [Ben Hasan'ı *hiçbirine* güvenmez] sandım.

Olumsuzluğun hem KC eyleminde hem de ana cümle eyleminde kullanıldığı durumlar ise zihinsel dilbilgisi açısından uygun değildir. Yani bu tarz kullanımlar ana dili konuşuru tarafından kullanılamaz:

(28) *Hasan'ı okula gitmedi sanmadım.

Yukarıdaki örnek dilbilgisel açıdan uygun olmayan bir örnektir. Bir altasıralayıcı ile kullanılırsa çifte olumsuzluk dilbilgisel açıdan uygun olabilir ancak bu sefer çifte olumsuzluk cümle düzeyinde olumlu bir sonuç doğurur:

(29) [Seni eve gel**me**yecek] diye düşün**me**dim.
"Senin eve geleceğini düşündüm."

Yukarıdaki cümlede *diye* altasıralayıcısı vardır. Yıldırım'a (2017: 127) göre *diye* altasıralayıcısının kökünde yer alan *de-* eylemi KC'yi oluşturmaktadır. Dolayısıyla yukarıda KC'yi oluşturan eylem, *diye*nin içinde olan *de-* eylemidir. *Diye* kendi başına olumsuzluk ifade etmemektedir. Kendisinden sonra gelen *düşün-* eylemi olumsuzluk eki aldığı için KC olumsuzlanmaktadır. KC isteyen ana cümle eylemi *de-* olarak kabul edilirse ve bu eylem örnekteki kalıplaşmış *diye* altasıralayıcısı ise "Türkçede KC'lerin eylem yüklemi ve ana cümle eylemi hiçbir koşulda arka arkaya olumsuz olamaz." sonucu çıkar.

(30a) *Hasan'ı okula git**me**di san**ma**dım. [dilbilgisel açıdan uygun değil]

(30b) Hasan'ı gel**me**yecek diye düşün**me**dim. [dilbilgisel açıdan uygun]

30a'daki örnek yukarıdaki bağlam içinde yalnız başına dilbilgisel açıdan uygun değilken söz konusu yapı aşağıdaki 31 bağlamında dilbilgisel açıdan uygun olabilir:

(31) Onu okula giderken gördüm. O yüzden [Hasan'ı okula gitmedi] san**ma**dım. Aksine okula gittiğinden eminim.

31'de bağlama göre değişkenlik söz konusudur.

3.3. KC'lerde Ad ve Sıfat Yüklemiyle Yapılan Olumsuzluk

Türkçede olumsuzluk işaretleyicileri eylemde *-mA-* adlarda *-sXz, yok, değil* şeklindeyken olumsuzluk sözcükleri *hiç, asla, katiyyen, pek, o kadar, hayır* şeklindedir. (Seydi 2021: 115-147) Olumsuzluk işlemcileri (sentaktik ögeler) ise *kimse, hiç kimse, hiçbir kimse, hiçbiri, hiçbir … (…/şey / zaman / yer)* geçer (Seydi 2021: 149-163).

KC yükleminin ad ya da sıfat olduğu durumlarda farklı bir yolla olumsuzluk işaretlemesi gerçekleşmektedir. Bunlar bir olumsuzluk koşacı (*değil*) veya varoluşsal yokluk ifadesi (*yok*) ile olabilir. KC'lerin ad ve sıfat yüklemlerine gelen morfolojik olumsuzluk işaretleyicisi *–sXz* KC'nin yüklemini olumsuz yapabilir. Ancak *–sXz* kullanımı sadece morfolojik düzeyde olumsuzluk yapmaktadır. KC yüklemine gelen *–sXz* eki KC'nin öznesinde (ana cümlenin nesnesinde) bir varoluşsal yokluğu ifade edebilir:

(32a) Hasan [çayı *şekersiz*] içti.
Ayşe [Hasan'ı parasız] gördü.

KC yükleminin ad ve sıfat olduğu durumlarda olumsuzlamanın gerçekleştirilmesi için Türkçede *değil* olumsuzluk işaretleyicisi kullanılmaktadır. Söz konusu *değil* sözcüğü ek eylemin geniş zamanı ile kişi eki çekimine girebilir:

(33a)	[Ben-i öğretmen değil-im]	san-dı
	[Ben-BEL öğretmen OLZ-GZ.1TK]	san-GEÇ.3TK
(33b)	[Sen-i hasta değilsin]	sandı
	[Sen-BEL hasta OLZ-2TK]	san-GEÇ.3TK
(33c)	[O-nu hastanede değil]	sandı
	[O-BEL hastane-BUL OLZ-3TK]	san-GEÇ.3TK

Bir adın morfolojik yolla olumsuzlanması *–sXz* son ekiyle yapılır. Bu ek olumsuzluk işaretleyicisi (bk. Seydi 2024) olarak geçer. KC yüklemi eğer *–sXz* içeriyorsa alt cümle morfolojik yolla yapılan olumsuzluğa örnek olur:

(34a)	[Sen-i para-sız]	sandım.
	[Sen-BEL para-YOK]	san-GEÇ.1TK
(34b)	[Yemeği tuz-suz]	zannettim.
	[Yemek-BEL tuz-YOK]	zannet-GEÇ.1TK

Yukarıdaki KC'ler *sen* öznesinde paranın yokluğuna, *yemek* öznesinde ise tuzun yokluğuna işaret eder. Ancak sona gelen *zannet-* ana cümle eylemi bunun bir varsayım olduğunu gösterir. Yukarıdaki KC yapıları morfolojik yönden olumsuzdur. *San-* ve *zannet-* eylemleri ana cümle düzeyinde bütüncül yapıyı olumlu yapar. KC'de kastedilen "paranın yokluğu" ve "tuzun yokluğu" başlangıçta vardır. Bu durum ana cümle eylemi gerçekleştiği zaman değişir ve olumluluk ortaya çıkar.

Ana cümle eylemi *gör-* fiili olduğunda KC olumsuzluğu kesindir:

(35) [Sen-i parasız] gördüm.

Yukarıdaki cümle ana cümle düzeyinde "Ben sende para olmadığını gördüm." şeklindedir. Buradaki *gör-* eylemi varsayım değil gerçektir. Dolayısıyla bu KC olumsuzdur.

Aşağıda KC bulunmaktadır. Söz konusu yapıda yer alan *şekersiz* ifadesi cümlenin zarfı gibi görünüp yanıltabilir. Ancak *şekersiz* ifadesi içme eylemini değil, KC'nin *çay* öznesini sıfat olarak olumsuzlar:

(36) [Çay-ı şeker-siz] içtim.

Yukarıdaki yapı çayda şekerin mevcut olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla morfolojik yolla bir yokluktan bahsedilmiştir. Burada olumsuzluk vardır. Burası KC'nin olumsuz kullanımına örnektir.

Morfolojik olumsuzlama Türkçede sondan ekleme ile yapılsa da Farsçadan kopya yapılarda morfolojik olumsuzlamanın ön ekle yapılmaktadır.

(37)	[Ahmet'i	hastanede	*bi-çare*]	gördüm.
	[Ahmet-BEL	hastane-BUL	*OLZ-çare*]	gör-GEÇ.1TK.

Yukarıdaki örnekte yer alan *biçare* kelimesi *bi* ön ekini içerir ve KC yüklemine olumsuzluk anlamı katar.

Varoluşsal yokluk ile olumsuzlama eski Türkçeden beri kullanılan *yok* kelimesi ile yapılan olumsuzlama yöntemidir. Aşağıda yer alan KC'de *yok* yüklemi olsa da anlamca *san-* eylemi ana cümle düzeyinde söz konusu yapıyı olumlu kılmaktadır. Konuşur burada yokluğun olmadığını sonradan fark ettiğini belirtir:

(38) [Seni evde *yok*] sandım / zannettim

Bu cümleden hareketle varsayım bildiren üst cümle eylemi varsa ve KC varoluşsal yokluk ifadesi içeriyorsa; söz konusu cümlenin olumlu anlama evrildiği söylenebilir. Daha açık olarak ifade edilecek olursa *yok sandım* ifadesi aslında *var olmak* durumunun sonradan anlaşıldığını ifade eden olumlu bir ifadedir.

Ayrıca yine *yok* kelimesi kendi üzerine kişi çekimi alabilir:

(39) Hasan [seni okulda yoksun] zannetmiş.

4. Değerlendirme ve Sonuç

KC'ler çekimli eylem içermeden özne yüklem ilişkisi kuran yapılardır. Bu yapılar Türkçede ana cümle eyleminin solunda yer alarak [AD ÖBEĞİ X ÖBEĞİ] ANA CÜMLE EYLEMİ şeklinde gösterilir. X ÖBEĞİ yapısı KC'nin yüklemidir. KC yüklemi ad [nominal], sıfat [adjective], eylem öbeği [verbal phrase] ve ilgeç öbeği [prespositional phrase] şeklindedir. İlgeç öbeği kullanımı örnekleri Türkçede daha çok ad yüklemli KC yüklemine gelen durum ekleri ile gösterilir. *ben [Ayşe'yi evde] sandım* ve *[bu mektubu Ali'ye] zannettim* gibi cümleler ad yüklemli KC'lere örnektir.

Türk dilinin en eski dönemlerinden biri olan Eski Uygurca bir örnek KC'de olumsuzluk tespit edilmiştir. *[Yokug bar] [barag yok] tipti-di.miz* "Yok olanı var, var olanı yok diye söyledik." cümlesi buna örnektir. Ayrıca EAT'den alınan *Ṣaḳın [emmāre mār-ı-n mūr] ṣan**ma*** "Sakın emmareyi bir yılan gibi tehlikeli veya küçük bir karınca gibi önemsiz sanma." ve *Ṣaḳın [nārını anuñ nūr] ṣanma* "Sakın onun ateşini nur olarak düşünme." örneklerinde olumsuzluk içeren KC bulunmaktadır.

KC'lerde olumsuzlama üst cümlede ve alt cümlede olarak farklı şekilde işaretlenmektedir. Üst cümledeki olumsuzluk kesin iken alt cümledeki olumsuzluk üst cümleyi etkilemez. Örneğin; *[Zeki'yi Fransızca konuş-uyor] addet-mi-yor-lar* cümlesiyle *[Zeki'yi Fransızca konuşmuyor] addediyorlar* cümleleri arasında anlamsal farklar bulunmaktadır. Birinci cümle "Onların Fransızca konuştuklarını tasdik etmemek" anlamındayken ikinci cümle "Fransızca konuşmadıklarını tasdik etmek" anlamındadır. Ana cümle

yüklemindeki öznenin yaptığı eylem değiştiği için cümlenin anlamı farklı bir anlama evrilir. Dolayısıyla bu iki cümle farklı anlamdadır.

KC'lerde olumsuzluk işaretleme yolları olumsuzluk işaretleyicileri (*-mA, -sXz*) ve olumsuzluk sözcükleri (*hiç, asla, katiyen*) ile yapılmaktadır. Ana cümle eylemine eklenen *–mA* KC'yi olumsuz yapar. Söz konusu ana cümle eylemi *hiç, asla, katiyen* gibi olumsuzluk pekiştiricileriyle desteklenir. *Ben [seni evde] sanmadım. Ben [Hasan'ı sağlıklı] görmüyorum. Ben [Hasan'ı hiç/asla/katiyen okulda] görmedim.* gibi cümleler bu duruma örnektir.

KC'nin yüklemi eylem olduğunda da *–mA* olumsuzluk işaretleyicisi KC'yi olumsuz yapar. Ancak söz konusu cümleye bütün olarak bakıldığında *san-, zannet-* gibi önvarsayımsal ifadeler varsa ana cümle eylemi KC'nin anlamını olumlu yapabilir. Bu durum söz konusu eylemlerin anlam dünyasında yer alan varsayım bildirme işlevinden dolayıdır. *Seni eve gitmedi sandım (ama sen evdesin)* cümlesi bu yapıya örnektir.

KC'nin yüklemi eğer ad veya sıfat ise bu durumda *yok, değil* ve *–sXz* gibi işaretleyiciler KC'yi olumsuz yapmaktadır. Ancak tam bir olumsuzluk için ana cümle eyleminin varsayım bildiren bir ifade olmaması gerekmektedir. *[Çayı şekersiz] içtim, [Hasan'ı parasız] gördüm, Hasan'ı çalışkan değil bildim, Hasan'ı başarılı değil bildim* gibi örneklerde KC'ler tam olarak olumsuzdur. Örnekler "Çayda şeker yok.", "Hasanda para yok.", "Hasan başarılı değil." anlamını taşır. Ancak aşağıdaki örneklerde yer alan *san-*, *zannet-* gibi varsayımsal ifadeler KC'nin olumsuzluk anlamını değiştirir: *Çayı şekersiz zannettim, Hasan'ı parasız zannettim.*

Sonuç olarak KC'lerde olumsuzluk durumu ana cümle eylemine gelen olumsuzluk işaretleyicisine, ana cümle eyleminin varsayımsal anlam bildirip bildirmemesine ve KC'nin üzerine aldığı olumsuzluk işaretleyicilerine göre değişmektedir.

Dilbilgisel Notasyon İşaretleri

ALTS	altasıralayıcı
AÖ	ad öbeği
BEL	belirtme eki
BUL	bulunma durumu eki
ÇK	çokluk kişi
ÇOK	çokluk eki
E	eylem
EMR	emir
GEÇ	geçmiş zaman
GEL	gelecek zaman
İLG	ilgi eki
İST	istek
İYE	iyelik
KC	küçük cümlecik
OLZ	olumsuzluk
ŞİM	şimdiki zaman

TAN tanımlık
TK teklik kişi
YOK yokluk eki
YÖN yönelme eki
ZN zamir n'si

Kısaltmalar

EU Eski Uygurca
Fr. Fransızca
İng. İngilizce
İt. İtalyanca
KC küçük cümlecik
LD Lehçediz

Kaynakça

AART, Bas (1992). *Small Clauses in English. The Nonverbal Types*. Berlin; New York: Mounten de Gruyter.

AYDEMİR, İbrahim Ahmet (2020). *Çağdaş Türk Dillerinde Altasıralama Stratejileri.* Ankara: Grafiker.

AYDEMİR, İbrahim Ahmet (2021). "Zur Typologie von „Small Clauses" in modernen Türksprachen." *Altaic and Chagatay Lectures* (Edt. Istvan Zimonyi). Szeged: University of Szeged, Department of Altaic Studies. 51-64.

AYDEMİR, İbrahim Ahmet (2024). "Tuvacada Olumsuzluğun Tipolojisi Hakkında". *Türkbilig,* 2024/ sayı: 48 Sayfa: 52-65.

CARDİNALETTİ, Anna; Guasti, Maria Teresa (1993). Negation in epistemic small clauses. PROBUS, 5(1-2), 39-62

CARDİNALETTİ, Anna; Guasti, Maria Teresa (1995). Small clauses: Some controversies and issues of acquisition. (Edt. Anna Cardinaletti & Maria Teresa Guasti), *Syntax and semantics* içinde: Small clauses (1–19). Academic Press.

CHRİSTOPH, Schroeder (2000). Almanca ve Türkçede ikincil yüklemler. (Edt. A. Sumru Özsoy; Eser E. Taylan), *XIII. Dilbilim Kurultay Bildirileri* içinde (1. Baskı: 79-92). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

DİZDAROĞLU, Hikmet. (1976). *Tümce Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DOĞAN, Nuh (2015). "Türkçe Çift Nesneli Bir Dil midir?". *Turkish Studies*, Bahar 2015 Cilt 10/8. 919-940.

ERGİN, Muharrem. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.

e-ES = Ekşi Sözlük (2025). Fiziksel olarak güzel olan insanı için boş sanmak. https://eksisozluk.com/fiziksel-olarak-guzel-olan-insani-ici-bos-sanmak--6724684 (Erişim Tarihi: 2025, Temmuz 5).

GÖKSEL, Aslı; Kerslake, Celia (2005). *Turkish. A Comprehensive Grammar*. London and Newyork: Routledge.

GÜRKAN, Duygu Özge. (2019). "Some Observations on Resultative Secondary Predicates in Turkish". *Archiv Orientalni*, 87, 295-313.

GÜRKAN, Duygu Özge. (2021). "Depictive secondary predicates in Turkish". *Onomázein 51* (Mart 2021): 1-16.

GÜZEL, Hasan (2023). "Halaççada Olumsuzluk". *Türkbilig,* 2023/46: 333-345.

HİRİK, Seçil. (2023). "Türkçede Önvarsayım ve Önvarsayım Göstericileri." *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 91-116.

HİRİK, Seçil. (2024). "Önvarsayım, Belirsizlik Barındırır mı?". *Dil Araştırmaları.* 18(35), 87-107.

İMER, Kamile; KOCAMAN, Ahmet; ÖZSOY, A. Sumru (2011). *Dilbilim Sözlüğü.* İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.

KÜÇÜKSAKARYA, Esra (2024a). *Türkçede Küçük Tümceler*. (Tez No. 899681). Doktora tezi. Ege Üniversitesi.

KÜÇÜKSAKARYA, Esra; Özgen, Murat (2024b). "Türkçede Sonuç Bildiren Küçük Tümceler." *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 163-178.

MERAL, Hasan Mesut (2005). "Resultatives in Turkish." (Edt. N. Lavidas; E. Nouchoutidou; M. Sionti) *Proceedings of the 3rd Athens Postgraduate Conference in Linguistics.*

MİESTAMO, Matti (2005). *Standard negation. The negation of declarative verbal main clauses in an typological perspective*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

SEYDİ, Müberra (2021). *Türkçede Olumsuzluk Eşzamanlı Bir İnceleme.* Ankara: Nobel Yayınları.

ŞİMŞEK, Rasim (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık.

Tietze, Andreas (2022). *Tarihî Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı T-Z Yedinci Cilt* . Ankara: TÜBA.

Yıldırım Gündoğdu, Hilal (2017). *The Structure of DİYE Clauses in Turkish.* (Tez No. 477413). Yüksek lisans tezi. Boğaziçi Üniversitesi.

YILMAZ, Emine (2024). "Çuvaşçada Standart Olumsuzluğun Kodlanmasında Varyasyon". (Edt. Hasan Güzel, Emine Yılmaz ve Nurettin Demir) *Dilde Varyasyon*. ss. 83-86 Ankara: Nobel.